

Oak Archaeology Wales CIC

PECYN ADDYSG A LLES RUPERRA (CYNRADD)

Mae'r Ddaear yn Cofio – Archwilio Stori Rufeinig Ruperra

Paratowyd gan Daryn Groves, Cyfarwyddwr – Oak Archaeology Wales CIC Mewn cydweithrediad â Cwmwl Clyd (Cosy Cloud), Casgliad y Werin Cymru, CBHC / RCAHMMW, Heneb, GGAT, a Chronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol © Daryn Groves / Oak Archaeology Wales CIC 2025 Trwyddedig ar gyfer defnydd addysgol a lles dwyieithog

Delwedd Model Lloeren Digidol (DSM) yn dangos amlinelliad topograffig a nodweddion ger Rhiwpera.

Data yn deillio o ddata DataMapCymru, © Llywodraeth Cymru / data trwyddedig. Mae'n cynnwys gwybodaeth sector cyhoeddus o dan Drwydded Llywodraeth Agored fersiwn 3.0. Delwedd wedi'i phrosesu a'i hanodi gan Daryn Groves.

Mae'r ddaear yn cofio... pob carreg, pob sibrwd o dan y glaswellt yn siarad o hyd.

Cyflwyniad

Croeso i *Mae'r Ddaear yn Cofio* — pecyn creadigol ac addysgol i helpu disgyblion archwilio'r tir o'u cwmpas a darganfod sut mae archeoleg yn ein cysylltu â'n gorffennol.

Yn Fferm Gartref Ruperra, Draethen (Caerffili), mae gwaith Oak Archaeology Wales CIC wedi datgelu tystiolaeth o gyfadeilad milwrol–angladdol Rhufeinig, gan ddefnyddio dulliau arolwg di-drin megis LiDAR, Radar Treiddio'r Ddaear (GPR), a dowsio traddodiadol.

Mae'r pecyn hwn yn cyfuno gwyddoniaeth, dychymyg a lles — gan annog dysgwyr i arafu, arsylwi'n ofalus, a gwrando ar y straeon y mae'r ddaear yn dal i'w hadrodd.

Stori: Mae'r Ddaear yn Cofio

O dan laswellt hir Fferm Gartref Ruperra, roedd y tir yn sibrwd.

Roedd yn cofio olion traed pobl a adeiladodd, a marchogodd ac a weithiodd yma ers talwm.

Un bore clir, cerddodd archeolegydd o'r enw Daryn ar draws y cae gyda dau ddarn dowsio pres yn ei ddwylo.

Roeddent yn disgleirio fel aur yn yr haul, ac wrth eu dal yn ysgafn fe ddechreusant symud — yn croesi lle'r oedd y tir fel pe bai'n anadlu gyda chof. Nid ffon hud oeddynt, ond offer gwrando.

Dangasant ble'r oedd y ddaear yn newid — efallai ble'r oedd wal, ffynnon neu ffordd yn gorwedd yn dawel o dan y pridd.

Yn ddiweddarach, defnyddiwyd peiriannau mawr o'r enw LiDAR a GPR i wrando ar yr un manau.

Tynnodd eu sgriniau linellau disglair yn union lle'r oedd y darnau dowsio wedi troi.

Roedd y ddaear wedi adrodd ei stori ddwywaith.

A thipyn ar y tro, dechreuodd y tîm fapio'r siapiau cudd: petrylau o adeiladau coll, cromlin ffordd, a siap pwll lle'r oedd dŵr yn llifo trwy'r ystafell marwolaethau hynafol.

Ychydig ar y tro, daeth cyfadeilad milwrol–angladdol Rhufeinig i'r golwg — lle yr cofiwyd ac anrhydeddwyd milwyr dwy fil o flynyddoedd yn ôl.

Roedd y ddaear wedi cofio popeth.

Yr unig beth oedd ei angen oedd rhywun digon amyneddgar i wrando.

Myfyrdod Terfynol:

Nawr, mae'r archeolegwyr yn dychwelyd o hyd, yn gwranddo ar y tir.

Bob tro y maent yn ymweld y tir, mae mwy o'r safle Rhufeinig yn datgelu'i hun — darn wrth ddarn, fel pos sy'n aros am ddwylo gofalus.

Efallai y byddwch chi'n rhan o'r tîm hwnnw ryw ddiwrnod.

Canllaw i Athrawon

Themâu Dysgu

- Archeoleg a darganfod
- Treftadaeth Gymreig ac hunaniaeth / Cynefin
- Cysylltiad â natur a lles
- Myfyrdod ac arsylwi
- Dwyieithrwydd drwy adrodd stori / Siarter Iaith

Amcanion Dysgu

Bydd disgyblion yn:

1. Ddeall sut mae'r gorffennol yn cael ei ddatgelu heb gloddio.
2. Ddysgu am ddulliau fel dowsio, LiDAR a radar.
3. Archwilio sut mae tîm, chwilfrydedd ac amynedd yn datgelu hanes.
4. Myfyrio ar ystyr "mae'r ddaear yn cofio."

Defnyddio'r Pecyn

Darllenwch y stori gyda'r dosbarth, yna defnyddiwch y taflenni a'r gweithgareddau creadigol i helpu disgyblion meddwl, dylunio a theimlo beth mae'n ei olygu i'r tir gadw atgofion.

Gellir gwneud y gweithgareddau tu fewn neu tu allan — yn ddelfrydol mewn man tawel yn yr awyr agored lle gellir teimlo cysylltiad â natur.

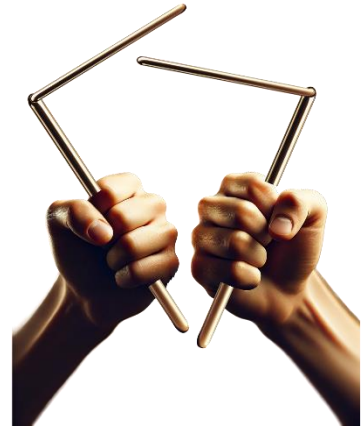
Dowsio – Darganfod trwy Meddwlgarwch

Mae darnau dowsio yn offerynnau pres ysgafn sy'n ymateb i newidiadau bach wrth i ni symud.

Wrth gerdded yn araf ac arsylwi'n ofalus, gallant groesi lle mae'r pridd neu'r garreg o dan y newid.

Mewn archeoleg, gall dowsio awgrymu lle i edrych yn nes ymlaen gyda dulliau gwyddonol fel LiDAR neu GPR.

Mae'n ffordd o sylwi ac o gysylltu — gwers mewn amynedd, cydbwysedd, a pharch at y ddaear.

Gweithgaredd Dewisol:

- Gwnewch ddarnau syml o ddau bachyn dillad (coat hangers).
- Daliwch nhw'n ysgafn a cherddwch yn araf ar ddraws y glaswellt.
- Pan fydd y darnau'n croesi, nodwch y man gyda deilen neu cangen.
- Trafodwch beth sylwoch chi — gwynt, symudiad, cydbwysedd — a beth gallai'r ddaear fod yn dweud.

Taflen Waith Cynradd – Mae'r Ddaear yn Cofio

Enw: _____ Dyddiad: _____ Ysgol: _____

1. Beth ydych chi'n meddwl yw ystyr "mae'r ddaear yn cofio"?
2. Beth defnyddiodd Daryn i wrando ar y tir?
3. Beth dangosodd y LiDAR a GPR?
4. Pam ydych chi'n meddwl dewisiodd y Rhufeiniaid Ruperra ar gyfer eu hadeiladau?
5. Sut mae darganfod hen leoedd yn ein helpu i ddeall y byd heddiw?
6. Pe gallai'r cerrig siarad, beth fydddech chi'n meddwl y bydden nhw'n eu ddweud?

Cornel Greadigol:

1. Arluniwch neu beintiwch sut rydych chi'n dychmygu'r adeiladau Rhufeinig o dan y glaswellt.
2. Ysgrifennwch un llinell o farddoniaeth yn dechrau gyda: "*Mae'r ddaear yn cofio...*"

Gweithgareddau Creadigol a Lles (Cwmwl Clyd)

1 Tynnu Trwy Amser

Creu tri llun:

- Ruperra heddiw
- Ruperra yn oes y Rhufeiniaid
- Ruperra yn y dyfodol

2 Gwrando ar y Tir

Sefwch yn dawel tu allan am funud.

Ceuwch eich llygaid a chymrwch anadl ddfwn.

Beth ydych chi'n clywed? Beth ydych chi'n teimlo o dan eich traed?

Rhannwch un gair gyda'ch grŵp.

3 Llythyr o'r Cae

Ysgrifennwch lythyr at un o'r milwyr Rhufeinig a gladdwyd yn Ruperra, gan ddweud wrtho beth rydych chi wedi'i ddarganfod a sut mae'r tir yn edrych nawr.

4 Rhannu Digidol

Rhannwch eich gwaith celf neu lythyrau ar *Casgliad y Werin Cymru* neu drwy *Cwmwl*

Clyd gan ddefnyddio'r tag:

#DarganfodTreftadaethRuperra

Trosolwg y Prosiect

Mae “Mae’r Ddaear yn Cofio” yn rhan o waith treftadaeth gymunedol parhaus yn Fferm Gartref Ruperra, Draethen, Caerffili, dan arweiniad Oak Archaeology Wales CIC.

Mae’n helpu dysgwyr i archwilio sut mae tirweddau’n cadw straeon o’r gorffennol – o’r cyfnod Rhufeinig hyd heddiw.

Mae’r prosiect yn cyfuno meddwlgarwch traddodiadol fel dowsio gyda thechnoleg fodern megis LiDAR a Radar Treiddio’r Ddaear (GPR).

Gyda’i gilydd, maent wedi datgelu cyfadeilad milwrol–angladdol Rhufeinig o dan gaeau Ruperra.

Gyda chefnogaeth Cwmwl Clyd, Casgliad y Werin Cymru, CBHC / RCAHMW, Heneb, GGAT, a Chronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, mae’r prosiect yn dathlu darganfod, myfyrdod, a hanes byw ein tir.

Darganfyddwch fwy neu rhwch eich straeon eich hun ar:

www.peoplescollection.wales | www.cwmwlclyd.com

Gwrando ar y tir, dysgu am y gorffennol.